

MOCSÁR GÁBOR ÚJ KÖNYVE

Vannak könyvek, amelyekről nem lehet — vagy nagyon nehéz — bírálatot írni. Egyrészt: mert a mű „kilóg” a szigorúan vett irodalmi kategóriákból, s ezért értelmetlen küszködés lenne oda begyömöszölni. Másrészt pedig, mert olyan bája (jó értelemben vett bája) van a históriának, hogy észérveket nem lehet ellene fölhozni.

A magyar szatíra furcsa, mondhatni „drámai-lírai” határeset. A groteszk, a tragikomikum, a fanyar keserűség a leginkább jellemző sajátja. Aki elolvassa, zavarában nem tudja, hogy nevessem vagy sirjon. Kínos érzés szorítja az olvasó torkát, mintha róla is beszéltek volna.

No most — nem tudván mégis szabadulni ettől a magyar betegségtől — hogyan állíthatjuk Mocsár Gábort ebbe a vonulatba? Mert nyilván odatartozik, eddigi könyvei alapján másként semmiképp nem ítélnénk. Hiszen aligha tévedünk, ha munkássága egyik alapvetőjeül az adott történelmi-társadalmi valóságra való reagálást említjük. Ezért ír szociográfiát, szatírákat, realista regényt és novellát, publicisztikát. Hogyan fér meg egymás mellett ennyi műfaj a Mocsár-életműben? Az író maga válaszol a kérdésre a Kerek egymillió című könyve fülszövegén, ti. számára ez mind természetes. És ezt — jobb indoklás híján — el is hisheti az olvasó. Csakhogy a kritikusnak gyanúja van, s ez a gyanú akkor ötlött az eszébe, amikor Mocsár műveit végiggondolva az anekdotából kinövő „magyar irodalom” s különösképp Mikszáth vitatott, mégis kivételes értékű írásai jutottak az eszébe. Mikszáth, aki megtalálta a magyar szatíra tartalmi-formai sajátosságait, aki frappáns tükröképét adta korának, aki letagadhatatlan, meghatározó oszlopa irodalmunknak. És aki bizony nem csupán „nagy mulattató”, de nagy „részmelettető” is!

Nyilván nem lehet véletlen, hogy ugyanaz a Mocsár Gábor írta a Fekete csónakot, a Fecskék és Miatyánkot — és a Pávatollat, a Süli-bógnit, a „Hudák elvtársat”! Ez a két szál kíséri egymást, néha szintézisre lel a szociográfiában (a Nálunk vidéken néhány szarkasztikus fejezete). És találunk olyan írást is, amelyben már elválaszthatatlanul, mint a *valóságban is*, összefonódik a két szál: A pirostövű nád! Ahol már „vére” megy a *játék!* Ahogy a valóságban is.

A kritikus megkockáztatja jóslatát: Mocsárt hajlama, fonákságot, igazságtalanságot „kiszúró” szemé, fanyar, könnyed humora Mikszáth „folytatására” ösztökéli. Hogy nem irreális Mikszáth emlegetése — koranalógia! — lapozzuk végig napjaink irodalmát Illyés új drámájától Rákossy Gergely kötetéig! Mocsár is érzi, tudja ezt, nem véletlen, hogy legutóbbi szépirodalmi művei szatírák. A szatíráiban a legösszetevészetlenebb Mocsár hangja, s ha ő maga is *komolyan* venné a műfajt, a *Fekete csónak* mélységéig áshatna. A „mélységen” azt a tragikomikus, groteszk, a valóságot kegyetlenül föltáró és kritizáló hangot kérem számon, amit, úgy hiszem, irodalmunkban eddig csak Mikszáthi „ütött meg”.

Mocsár, szatíráiban, asztala mögött ülve festi élénk könnyed, szellemes fogásokkal, színekkel a „görbe” valóságot. És persze, mint „kívülálló” nagyon bölcsen és nagyon ravaszul ír — komoly dolgokról. Mesélni kezd, s közben a *tisztelt olvasó* elé tárja szövevényes história keretében a valóságot. S legvégül, amilyen „most is élnek, ha meg nem haltak” módon berekeszti a történetet, és gúnyosan elmosolyodik.

A „Ki vágta fejbe Hudák elvtársat?” nehezen állja a kritikát, hiszen jó könyv. Az ember úgy van vele, ahogy a közmondással: Ajándék lónak ne nézd a fogát. Mert végül is „ajándék” ez a szatíra. Már hiányzott. Jelenünk fonákságainak valóságos tükrét tartja élénk, játékosan, leheletfinom gúnyval, könnyed ötletek sorozatával. A figyelő szem a sorok közt olvas, megfejt a „szimbólumokat”. Nézi ezt a

színjátékot, és nevet. Hisz mi mást csinálhatna. Nincs olyan ember, aki sajnálatot, szánakozást érdemelne, nincs olyan, akivel igazságtalanság történik. A nyomozó kivételével mindenki rajta van a listán, „bárki gyanúba fogható, mert mindenkinek elegendő oka van rá, hogy a másikat fejbe verje”. Végül, hogy a nyomozó se legyen kivétel, ő is megbűnhődik: fejbe veri saját magát. Nyilván azért, mert *igazat szolt*. Nem így alakult volna a történet, ha az *igazat tenni tudta volna*. Ha kifogás merülhet föl, nem több szórászhasonlatnál: néhol bőbeszédű az író.

Magyarországon manapság is sok a satíráíró — mégis kevés az igazán jó satíra. Mocsárnak kivételes képessége van a satírához, ez a könyve is ezt bizonyítja. (*Magvető, 1971.*)

ÖRDÖGH SZILVESZTER

ÉS MÉGIS TÖRTÉNIK VALAMI...

MUNKÁCSI MIKLÓS: SAINT-JOHN HULLÁI

Néhány hónappal ezelőtt e sorok szerzője még arról panaszkodott, hogy fiatal íróink egy része a mozgó valóságtól menekülve a „nem történik semmi” elefántcsonttoronyába vonul. Hőseik (anti hőseik!) nagy tétlenségükben egykedvűen úsznak a semmiben. — Most végre jött egy fiatalember, aki talán még irodalmi életünkben is fehér hollónak számító sikerei után sem akar kifejezetten és kizárólagosan író lenni. A kamaszkor irodalommal kacérkodó tollpróbái helyett inkább elment világot látni, életet ismerni, s vajon csodálkozunk kell-e azon, hogy írásai annyira nem hasonlítanak levegőtlen irodalmi pálmaházak desztillált termékeire? Munkácsi Miklós — mert hiszen róla van szó! — *Saint-John hullái* címmel megjelent kötetében olyan hősöket találunk, akik dolgoznak és küszködnek, mulatnak és szenvednek, társat keresnek, és amúgy isten igazából összeverekednek — férfiasan, keményen, mert csak így lehet, s nem másképp! S e patetikusan tűnő többszörösen összetett mondat után végre mondjuk ki: a kötet novelláiban *cselekvő* emberekről olvashatunk.

Igen ám, csak hogy cselekvés a minden erejét összeszedő kamaszfiú elszánt hólapátolása (*Míg beáll a fagy*), de a cselekvés egy fajtája a házi buli gyönyöreitől kifáradt tökrészeg társaság vergődése is (I. a címadó elbeszélést). — Munkácsi novelláiban mintha ez utóbbi lenne túlsúlyban. Jól tudjuk, egy mű esztétikai értékét nem az, vagy legalábbis nem elsősorban az határozza meg, hogy miről szól. Éppen ezért előbbi, önmagában nem sokat mondó megállapításunk is kiegészítésre szorul. A kötet kilenc novellája közül némelyik nem azért rossz, mert arról szól, amiről, hanem azért, mert érdekes módon a szerző éppen ezekben csillogtatja legkevésbé írói erényeit. Kissé rendhagyó módon következzen hát legelőször annak megemlézése, ami nem tetszett. — Nem tetszett a *Lóvátévők*, az *Istenféreg*, a *Nincs nő, aki...* kínos bőbeszédűsége. — „Jópofáskodó” szellemeskedéssel fűszerezett szerelmi történetek ezek, már-már a lektúr szintjén.

Az említett gyenge írások mellett ugyanakkor igen kiválóakat is találhat az érdeklődő. Régóta nem olvastunk például olyan őszinte és tiszta vallomást a kamaszkor tetet-lelket alakító időszakáról, mint a *Míg beáll a fagy* című elbeszélésben, ebben a szép, érett alkotásban. Blazírság, majd szinte brutálisan kitörő, gyakran agresszivitáshoz vezető tettvágy jellemzi Munkácsi alakjait. A fülszöveget általában nem a kritikusként írják, most azonban mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül egyik találó megállapítását: „Munkácsi Miklós novelláinak hősei, akik tulajdonképpen egy személy alteregói: egy Jack London-i energiájú egyéniség önmagáról készített pillanatképei.” — A *Babel* és az *Útközben* című írásokban közvetlenül is föltör ez az elbeszélői személyesség. Mi ragadja meg a munkásszállás lakóit Iszaak Babel novellás könyvéből? — Drámai feszültség és groteszkség játéka? Vagy talán az állítólag